

เรือนแถวพื้นดินในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ตลาดล่างถนนพระราม จังหวัดลพบุรี

Vernacular Rowhouse in Historic Urban Landscape of Talad Lang Rama Street, Lopburi Province

กุลพัชร เสนิงค์ ณ ออยุธยา* และเกรียงไกร เกิดศิริ**

Kullaphut Sene Na Ayuddhaya and Kreangkrai Kirdsiri

บทคัดย่อ

อาคารแถวในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ของตัวเมืองจังหวัดลพบุรี ตั้งอยู่สองฟากของถนนพระรามซึ่งวางตัวขนานกับแม่น้ำลพบุรี ทำเลที่ตั้งดังกล่าวทำหน้าที่เป็นย่านการค้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาเป็นอย่างดี เนื่องจากมีสถานะเป็นชุมทางที่แม่น้ำหลายสายไหลมาบรรจบ จึงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า และจุดเปลี่ยนรูปแบบการคมนาคมที่สำคัญของพื้นที่ภาคกลาง จนสมัยรัตนโกสินทร์ย่านการค้าจุดนี้ยังทำหน้าที่เรื่อยมาจึงมีการปลูกสร้างอาคารแถวเพื่อทำหน้าที่เป็นที่อยู่อาศัยและค้าขาย โดยในระยะแรกเท่าที่มีหลักฐานยืนยันนั้นเป็นอาคารปลูกสร้างด้วยไม้ ในที่นี้จึงเรียกว่า “เรือนแถวไม้พื้นดิน” ต่อมามีการสร้าง “ตึกแถวพื้นดิน” ที่มีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐ โดยการก่อรูปขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์ขึ้นกับบริบทแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะการมาถึงของรถไฟในศตวรรษที่ 2440 ซึ่งได้นำพาวัสดุก่อสร้างจำพวกเหล็ก และการมาถึงของปูนซีเมนต์ยังจุดเริ่มต้นของการลดบทบาทเส้นทางสัญจรทางน้ำที่มีมาในอดีตลง เมื่อมีการตัดถนนสายพหลโยธินกับสายเอเชีย รวมถึงการสร้างเขื่อนวัดมณีชลขันธ์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทของการเป็นชุมทางทางน้ำของย่านตลาดล่างเมืองลพบุรีสิ้นสุดลงไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม ชุมชนตลาดล่างก็ยังคงทำหน้าที่เป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภค-บริโภคภายในท้องถิ่นอยู่ ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันนี้มีความนิยมในการก่อสร้างอาคารแถวที่เรียกว่าเป็น “ตึกแถวสมัยใหม่ระยะต้น” ที่แสดงนัยยะของความทันสมัยตามแนวความคิดของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งต้องการพัฒนาเมืองลพบุรีให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม และการทหารด้วย

ABSTRACT

Vernacular rowhouses in historic urban landscape of Lopburi Province were situated along the Lopburi River. Such area was considered commercial zone during the reign of King Narai due to the location where rivers met. It was not only for trade, but also transportation, which still played important roles in Rattamakosin Period. Vernacular rowhouses were constructed for both residential

* นักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
E-mail: Kullaphutsene@gmail.com

** อาจารย์ประจำ ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

and commercial purposes. Due to the evidences, wooden vernacular rowhouses were found in the old days, then masonry buildings came to replace. This directly related to social and economic status of the city when railways came in 1897. In other words, construction materials like iron and cement were brought to the city. Hence, rivers played less important roles. In addition, when the central government initiated Paholyothin Road and the Asian Highway, as well as the dam at Maneecholkhan Temple, transportation and trade via rivers seemed to end their roles. However, market still played significant role as the trade centre for communities. At the same time, modern shophouses were introduced by Field Marshal PlaekPibulsongkram, the Prime Minister who aimed to develop Lopburi Province as the centre for Thai economy, society, and army.

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อาคารแถว ลพบุรี

Keywords: Historical Urban Landscape, Vernacular Architecture, Rowhouse, Lopburi

วัตถุประสงค์ของบทความ

เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมของชุมชนตลาดล่าง เทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี เพื่อนำไปสู่การจำแนกประเภท และคุณค่าในฐานะมรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เป็นส่วนหนึ่งในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ลพบุรี

ระเบียบวิธีวิจัยของบทความ

บทความ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนแถวย่านตลาดล่าง ริมนนพระบาท จังหวัดลพบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทสภาพแวดล้อมของพื้นที่ โดยใช้วิธีการวิจัยสำรวจ (Survey Research) โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ จากการศึกษาในสนามวิจัย (Field Study) ผสมกับการใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ศึกษาข้อมูลในเอกสารประวัติศาสตร์ (Historical Accounts) ต่างๆ เพื่อนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับพัฒนาการทางรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารแถวในพื้นที่ศึกษา

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง

จากการทบทวนวรรณกรรม และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ตลาดล่างพบการศึกษาในหลายมิติที่เกี่ยวข้องทั้งในทางด้านกายภาพ ด้านประวัติศาสตร์และสภาพสังคม รวมถึงด้านการบริหารจัดการพื้นที่ โดยพบการศึกษาจากบทความของ ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2534: 102-116) ได้ทำการอธิบายถึงแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลพบุรี โดยได้อธิบายถึงลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างของเมือง ประวัติศาสตร์ของเมือง และการใช้งานพื้นที่ในภาพรวม มีการเอ่ยรูปแบบของการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ต่อชุมชนที่ตั้งอยู่ร่วมกับพื้นที่ซากมรดกทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นเพียงการอธิบายอย่างสังเขปเท่านั้น ซึ่งนำมาสู่บทสรุปต่อแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองในเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือเป็นงานเขียนชิ้นแรกๆ ที่มีการอธิบายถึงความสำคัญของการพัฒนาเมืองไปควบคู่กับการปฏิสังขรณ์โบราณสถาน และบริเวณควบคุมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะให้มีการกำหนดถึงพื้นที่ในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน โดยไม่ควรจะมองเพียงกรอบของการพัฒนาด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว

ในด้านของศักยภาพต่อการพัฒนาและจัดการ ได้มีการศึกษางานของ นิธิพร มีลาก เรื่องแนวทางการพัฒนาชุมชนแออัดในเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี (2543) ที่ได้ทำการศึกษาลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน และโครงสร้างกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ของชุมชนแออัดในพื้นที่เมืองลพบุรี ภายในการศึกษาดังกล่าวได้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นประโยชน์ในเรื่องของกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินภายในพื้นที่ว่าพื้นที่ชุมชนภายในเขตเมืองเก่าลพบุรีส่วนใหญ่อยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ในที่ดินของราชพัสดุ ให้กรมศิลปากรดูแลเก็บค่าเช่าที่ดิน แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะที่ชุมชนตลาดล่าง พบว่ากรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนใหญ่ได้ใช้ในการถือครองของเอกชนเป็นหลัก มีพื้นที่จำนวนหนึ่งอยู่ในการถือครองของรัฐจากการศึกษาชิ้นนี้ได้สรุปถึงอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนตลาดล่าง ได้แก่ การที่ตกอยู่ภายใต้กฎหมายหลายฉบับ ทำให้ได้รับผลกระทบจากการรอบของกฎหมาย ในด้านการควบคุมการใช้ที่ดิน การควบคุมการก่อสร้างอาคาร แผนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยมีหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดิน คือ กรมศิลปากร ราชพัสดุจังหวัด กรมธนารักษ์ เทศบาลเมืองลพบุรี องค์กรเอกชน กรมประชาสัมพันธ์ และส่งผลให้เกิดลักษณะความไม่มั่นคงของที่อยู่อาศัยขึ้นกับผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน

ในด้านของการเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดล่างที่ดำเนินคู่ไปพร้อมกับเมืองเก่าลพบุรี ได้ปรากฏผ่านการศึกษามากมาย เช่น งานของจันทนา เอี่ยมวิสัย (2556) เรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ได้ให้ข้อมูลที่สำคัญในภาพรวมของชุมชน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ถึงการให้คุณค่าชุมชนตลาดล่างว่าเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่อยู่ภายในภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ผ่านการให้ระดับคุณค่าความสำคัญผ่านการทำแบบสอบถามคนในพื้นที่ โดยได้ข้อสรุปว่าอาคารประกอบถนนพระรามในพื้นที่ตลาดล่าง มีความสำคัญในมิติของการเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ (ระดับท้องถิ่น) นอกจากนี้ยังสรุปว่าปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนต้องเกิดความเปลี่ยนแปลงต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่คือปัจจัยของการละทิ้งอาคารบ้านเรือนแล้วให้เป็นอาคารร้างก่อให้เกิดความชบเซาของย่านการค้าเก่า รวมถึงปัจจัยของการรื้อถอนแม่น้ำลพบุรีเพื่อสร้างที่พักอาศัย

การศึกษาในงานของ กิตติพงษ์ ล้ออุทัย (2554) เรื่อง แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี เป็นงานที่อธิบายมิติต่างๆ ของชุมชนตลาดล่าง โดยการศึกษารสำรวจจังหวัด การจัดทำแบบอาคารในพื้นที่บางหลัง และการสัมภาษณ์ ประกอบเข้ากับประวัติศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ละเอียดที่สุดตั้งแต่มีการศึกษามา เนื่องจากเป็นงานแรกๆ ที่มีการศึกษาชุมชนตลาดล่างโดยเฉพาะโดยได้ข้อสรุปของการศึกษาว่าพื้นที่ที่บ่งบอกถึงคุณค่าที่สำคัญของพื้นที่ชุมชนตลาดล่างได้แก่ พื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรีซึ่งเคยเป็นท่าเรือสำคัญในอดีต คุณค่าเชิงภูมิทัศน์เมือง ที่เกิดขึ้นจากเนื้อเมืองแบบอดีตที่มีขนาดกว้าง 5-6 เมตร มีอาคารสูง 2 ชั้น และเป็นถนนที่มีแนวโค้งตามธรรมชาติ ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนในมิติทางกายภาพผู้ศึกษาจึงเสนอให้ภาครัฐทำการควบคุมรูปแบบและความสูงของอาคาร ส่วนในภาควิชาการ ควรต่อยอดการจัดทำแบบสำรวจสถานภาพภูมิทัศน์ของเมืองและผังชุมชน ควบคู่ไปกับการเสริมองค์ความรู้และสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมต่อไป

และในงานของ ทศพล ชื่นอุปการนันท์ (2549) เรื่อง แนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เมืองเก่าลพบุรีอย่างยั่งยืนได้ให้ข้อเสนอที่สอดคล้องกับงานชิ้นก่อนๆ คือการเสริมศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ด้วยการฟื้นฟูเส้นทางสัญจรริมแม่น้ำลพบุรีขึ้นมา โดยฟื้นฟูท่าเรือของย่านเก่าในเมืองเก่าลพบุรีขึ้นมา ท่าเรือและเส้นทางเดินริมน้ำของตลาดล่างจึงเป็นหนึ่งในแผนการพัฒนาหนึ่งที่ถูกนำเสนอขึ้นมาในงานศึกษาชิ้นนี้

ประวัติศาสตร์ และภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดล่าง

“ย่านตลาดล่าง” เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานเก่าแก่ซึ่งสามารถสืบย้อนไปได้ถึงช่วงสมัยอยุธยา ดังปรากฏในแผนที่ประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ด้วยมีทำเลที่ตั้งในชัยภูมิที่สำคัญอย่างยิ่ง จึงเป็นส่วนหนึ่งของกลไกในการพัฒนาเมืองลพบุรีมาแต่ครั้งอดีต และหากพิจารณาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์จะพบว่าด้วยภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำลพบุรี และเป็นจุดบรรจบกันของเส้นทางน้ำ 3 สาย คือ แม่น้ำลพบุรี กับคลองบางชันหมากหรือหัวมูล¹ ทว่าในระยะหลังศูนย์กลางของเมืองได้ย้ายไปยังพื้นที่เมืองใหม่ที่ได้รับการวางผังใหม่ ซึ่งทำให้ชุมชนตลาดล่างที่เคยทำหน้าที่เป็นจุดเปลี่ยนถ่ายสินค้าและผู้คนต้องโรยราลง ประจวบกับการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำลพบุรีตรงเหนือชุมชนตลาดล่างและตรงเกาะวัดมณีชลขันธ์ซึ่งเป็นการปิดเส้นทางสัญจรทางน้ำลงโดยสิ้นเชิง

สำหรับทำเลที่ตั้งชุมชนตลาดล่างนั้น เป็นชัยภูมิสำคัญสำหรับการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนต่างๆ ที่ใช้แม่น้ำลพบุรีเป็นหลักเนื่องจากแม่น้ำลพบุรีแยกออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลม่วงหมู่ จังหวัดสิงห์บุรี ไหลมาทางตะวันออกเฉียงใต้มายังตัวเมืองลพบุรี ซึ่งนอกเหนือจากการเชื่อมต่อยังเมืองต่างๆ ทางปากตะวันตกของเมืองลพบุรีดังกล่าวข้างต้น ยังมีแม่น้ำบางขามซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นแม่น้ำสายเล็กๆ แต่ทว่าในอดีตมีความสำคัญมากเนื่องจากไหลขึ้นไปทางเหนือไปยังพื้นที่แถบจันทบุรีซึ่งเป็นเมืองโบราณในสมัยทวารวดีซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดนครสวรรค์ด้วย เมื่อแม่น้ำบางขามมาบรรจบกับแม่น้ำลพบุรีแล้วไหลผ่านเกาะวัดมณีชลขันธ์ และไหลลงใต้ผ่านชุมชนตลาดล่างผ่านพระนารายณ์ราชนิเวศน์ลงใต้ไปเรื่อยๆ จนบรรจบกับแม่น้ำหันทรา และแม่น้ำป่าสักทางตอนเหนือของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จากเครือข่ายของแม่น้ำลำคลองที่กล่าวมานั้นได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายของเมืองลพบุรี และชุมชนตลาดล่างด้วยนั่นเอง

จากการศึกษาแผนที่ประวัติศาสตร์จะเห็นว่า บริเวณย่านประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดล่างมีการตั้งถิ่นฐานสำหรับการประกอบพาณิชย์กรรมมาก่อนพ.ศ. 2200 โดยปรากฏผ่านแผนที่เก่าที่วิศวกรชาวฝรั่งเศสได้จัดทำขึ้น²

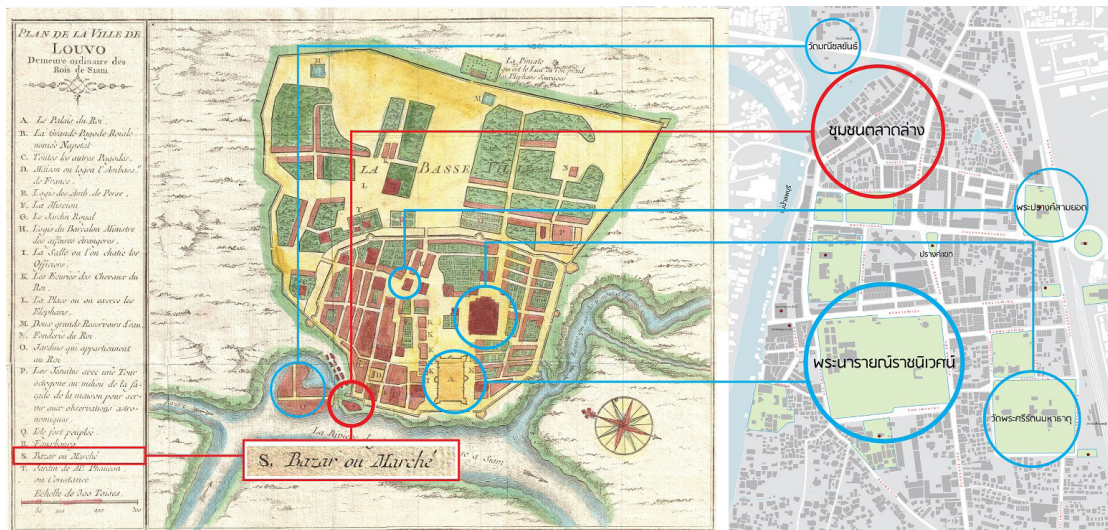
หลังจากนั้น เมื่อสิ้นสุดของรัชสมัยพระนารายณ์เมืองลพบุรีมีบทบาทที่ลดลงไปหากแต่ยังคงมีการตั้งถิ่นฐานสืบต่อมาจวบจนถึงช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ย่านตลาดล่างได้ปรากฏขึ้นในเอกสารสำคัญของราชการอีกครั้ง ต่อมิตีของการอพยพเคลื่อนย้ายประชากรชาวจีน เข้ามาตั้งถิ่นฐานและมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจและสังคมกับพื้นที่ เพราะพื้นที่ตลาดล่างซึ่งเคยเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่สำคัญของลพบุรีนั้น มีการสันนิษฐานว่ามีกลุ่มคนจีนเข้ามาจับจองพื้นที่เพื่อใช้สำหรับการทำการค้า โดยซื้อสันนิษฐานถึงการตั้งถิ่นฐานโดยกลุ่มคนจีน

¹ ซึ่งปัจจุบันถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบชลประทานคลองระบายใหญ่ชัยนาท-ป่าสัก 3 ที่ตั้งอยู่เหนือชุมชนขึ้นไป คือ สะพานข้ามจากเมืองลพบุรีตัดผ่านอำเภอท่าม่วงไปเชื่อมต่อกับเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 ที่ตัดจากอยุธยาถึงนครสวรรค์ ซึ่งทำให้เป็นเส้นทางเชื่อมต่อที่สำคัญจากเมืองลพบุรีไปยังเมืองอื่นๆ ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา อาทิ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง เป็นต้น ทำให้เส้นทางสัญจรในแม่น้ำลพบุรีลดบทบาทลง ซึ่งการเกิดขึ้นของรูปแบบการคมนาคมทางบก ได้นำพาความเจริญเข้ามายังตัวเมืองลพบุรี ในฐานะของทางผ่านในการเชื่อมต่อระหว่างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 ที่กล่าวมาข้างต้นกับเส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1 หรือถนนพหลโยธินที่ตัดขึ้นสู่ภาคเหนือซึ่งอยู่ทางปากตะวันออกของตัวเมืองลพบุรี

² ในแผนที่ผังเมืองลูโว (Grundteigningaf Staden Louvo) ที่เขียนโดย มงสิเอร์ เดอ ลา มาร์ (M. de La Mare) วิศวกรชาวฝรั่งเศส ผู้ซึ่งเข้ามาในปี พ.ศ. 2230 ตรงกับปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หลังจากนั้น Jacques Nicolas Bellin จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2293 (ค.ศ. 1750) ปรากฏอยู่ใน “L’Histoire Generale des Voyages” ค.ศ. 1752 เป็นแผนที่ที่แสดงการวางผังของเมืองชานกับแนวลำน้ำลพบุรีด้านบนของแผนที่คือทิศตะวันออก และพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังถูกระบุถึงการเป็นพื้นที่ย่านตลาดการค้า (Bazar ou Marche’) อีกครั้งในแผนที่ “Plan de la ville de Louvo, demeure ordinaire des rois de Siam” โดย Jacques Nicolas Bellin (ภาพที่ 1) ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2307 (ค.ศ. 1764) และในพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงกลุ่มอาคารบ้านเรือนที่วางตัวเรียงราย วางผังของของกลุ่มอาคารในแนวและทิศทางลักษณะเดียวกันกับในปัจจุบัน คือ เรียงตัวสองฟากขนานถนนเลยกำแพงเมืองที่ขนานไปกับแม่น้ำลพบุรี ดังนั้นจึงสามารถสันนิษฐานถึงการคงอยู่ของด้วยหลักฐานเอกสารที่พบในปัจจุบันสามารถสืบย้อนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตลาดและย่านการค้ากลับไปได้ถึงกว่า 350 ปีมาแล้ว

คาดว่าเกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้ารัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากหลักฐานทางเอกสารที่เคยบันทึกถึงการแต่งตั้งพนักงานของรัฐในการควบคุมดูแลพื้นที่ดังกล่าว ปรากฏในเอกสารราชการที่ชื่อ “ร่างตราสารเรื่องให้อำแดงเอียนจิ้นท้อเป็นกำนันตลาดเมื่อ จ.ศ. 1209” (พ.ศ. 2390) และเอกสารในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการร่างตราสาร “ร่างตราสารตั้งจิ้นเลียงทำบ่อนเบี้ยในเมืองลพบุรี” และ “จิ้นโตทำอากรบ่อนเบี้ยจิ้นที่ลพบุรี” (สุตารา, 2555: 55)

นอกจากนี้ยังพบข้อเขียนของขุนประเสริฐสุทธรณิในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เขียนถึงพื้นที่ดังกล่าวว่า “ทางทิศเหนือของพระราชวังมีตลาดขายของอยู่ห้อยหนึ่ง ภายในตลาดเป็นที่ตั้งของบ่อนการพนันด้วย โรงบ่อนพวกนี้คนจีนได้ผูกขาดจากรัฐบาลมาตั้งขึ้น เจ้าของบ่อนเรียกขุนพัฒ ลูกน้องล้วนเป็นจีนแทบทั้งสิ้น” ทั้งนี้ สิ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี คือ การถึงของรถไฟที่สร้างเส้นทางเชื่อมต่อมาจากชุมทางบ้านภาชีจนมาถึงเมืองลพบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2444 ต่อมาได้สร้างทางรถไฟสายเหนือต่อเนื่องขึ้นไปยังปากน้ำโพธิ์ (ประกาศกระทรวงโยธาธิการ, ร.ศ. 124: 989-990) ดังในประกาศวันที่ 2 สิงหาคม ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ตั้งข้าหลวงจัดซื้อที่ดินทำทางรถไฟสายเหนือต่อจากลพบุรีถึงปากน้ำโพ อันเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในบริเวณของชุมชนเมืองในเมืองสำคัญที่อยู่ในเส้นทางของแนวรถไฟของหัวเมืองต่างๆ ในประเทศไทย เช่น เมืองในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และการเคลื่อนย้ายประชากรชาวจีนครั้งใหญ่ไปตั้งถิ่นฐานยังที่ต่างๆ เกิดขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. 2465-2475 (อาทิตย์, 2555: 142) การมาถึงของรถไฟนอกจากจะทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนยังได้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าใหม่ๆ อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ชุมชนตลาดล่างที่แต่เดิมอาศัยแม่น้ำลพบุรีเป็นเส้นทางคมนาคมเดียวในการเชื่อมต่อสินค้าและผู้คนเข้าสู่เมือง ได้ถูกเส้นทางรถไฟที่ตัดผ่านแนวคูเมืองด้านทิศตะวันออกของเมือง เข้ามาเติมเต็มรูปแบบการคมนาคมทางบก

ภาพที่ 1 ตำแหน่งของตลาดล่างที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ที่ถูกเขียนในช่วงสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์

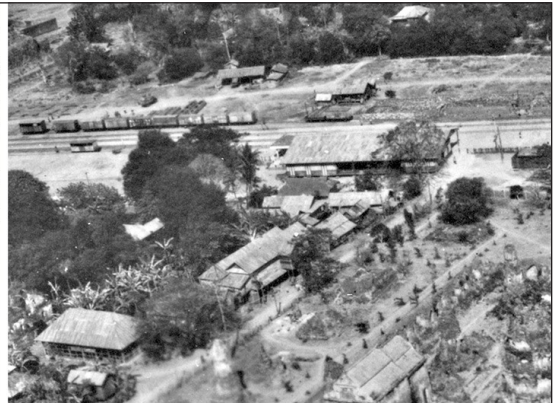
เขียนโดย Jacques Nicolas Bellin ในปี พ.ศ. 2295 (ค.ศ. 1752)

ที่มา: Provost, A., L'Histoire Generale des Voyages, Vol. IX, plate 3

นอกจากนี้หลักฐานทางกายภาพอีกประการที่มีความสำคัญและได้แสดงให้เห็นว่ามีกลุ่มคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นเวลานานคือ “ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง” ที่ปลายถนนพระรามทางทิศเหนือ ติดอยู่กับย่าน “ชุมชนตลาดท่าโพธิ์” กับ “ศาลลูกคร” หรือ หลักเมืองลพบุรี ซึ่งได้รับการเคารพบูชาจากชาวเมืองอย่างมาก ตั้งอยู่ในตำแหน่งรอยต่อระหว่างชุมชนตลาดกลางทางทิศเหนือกับชุมชนท่าขุนนาง โดยทั้งสองสถานที่นี้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบศาลเจ้าจีน และสำหรับกรณีของ “ศาลลูกคร” ได้พบแผ่นจารึกประวัติศาสตร์ในศาลลูกคร ตามการสันนิษฐานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงวิเคราะห์ว่า เป็นหลักเมืองโบราณซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยขอม หรืออาจก่อนหน้านั้น (ดำรงราชานุภาพ, 2498: 53) ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงลักษณะทางกายภาพของ “ศาลลูกคร” ในปัจจุบันซึ่งได้อยู่ในรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบศาลเจ้าจีน และมีการประดิษฐานรูปเคารพของเทพเจ้าหลายองค์ ได้แก่ เจ้าพ่อเขาตก เจ้าพ่อกวนอู ปุนเถ่ากง และปุนเถ่ามา โดยด้านหน้ามีแท่งศิลาสี่เหลี่ยมที่หล่อหน้าเอาไปตลอดเวลาตามความเชื่อเพื่อป้องกันอัคคีภัยให้พ้นไปจากเมือง รวมถึงองค์ประกอบของผังบริเวณตามคติความเชื่อของชาวจีน ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่ชาวจีนอพยพเข้ามาจับจองพื้นที่บริเวณนี้เมื่อกว่าร้อยปีมาแล้ว และสามารถพัฒนาชุมชนการค้าของตนขึ้นอย่างเป็นระบบได้ทำการประนีประนอมทางสังคมด้วยการทำนุบำรุงสถานที่สำคัญทางความเชื่อและศาสนา ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ของผู้คน ณ ตำแหน่งของสถานที่ซึ่งชาวเมืองเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์เช่น กรณี “ศาลลูกคร” ขึ้นผ่านกลไกการประนีประนอมทางสังคม สะท้อนถึงรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ลพบุรีได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 2 ภาพสถานีรถไฟลพบุรีหลังเดิม (สันนิษฐานว่า
ภาพถูกถ่ายก่อนปี 2480)³
ที่มา: อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายฉันท สุวรรณประกร ณ เมรุวัดธาตุทอง 21 พฤษภาคม 2532

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายทางอากาศของด้านหลังสถานีรถไฟ
ลพบุรี เป็นอาคารสองชั้นก่อสร้างด้วยไม้เป็นหลัก
ที่มา: <http://goo.gl/P65Q47>

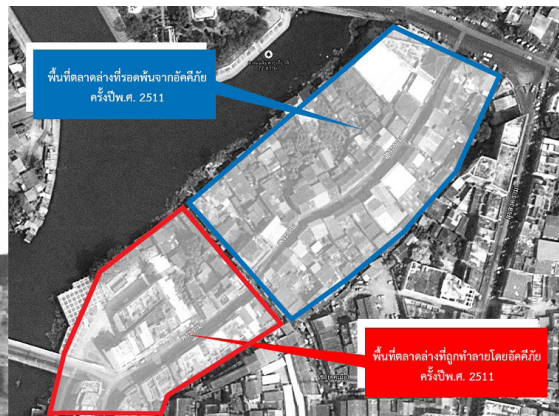
³ ข้อสังเกตอีกประการคือ ป้ายของสถานีรถไฟ ลพบุรีในอดีต มีอักษรจีนว่า 華富里 (เป็นวิธีเขียนตัวเต็ม) มีความหมายว่า “ลพบุรี” การปรากฏของอักษรภาษาที่สามในป้ายของทางราชการสะท้อนได้ถึงการเคลื่อนย้าย ไปมาของชาวจีนจำนวนมากในพื้นที่แนวรถไฟ ทั้งเพื่อวัตถุประสงค์ทางการค้าและในการเคลื่อนย้ายประชากร

อย่างไรก็ตาม การมาถึงของรถไฟยังไม่ได้ลดบทบาทความสำคัญของการเป็นย่านการค้าเก่าลงในเวลานั้น เนื่องด้วยย่านตลาดล่างเป็นย่านพาณิชย์ที่สำคัญและเชื่อมต่อกับย่านการค้าใหญ่อีก 2 แห่งของเมืองซึ่งวางตัวเรียงขนานกับแนวลำน้ำและขนานประชิดกับแนวกำแพงและสถานที่สำคัญทางศาสนาของเมือง โดยมี “ถนนพระราม” เป็นถนนสำคัญที่มีความยาวเลียวกำแพงเมืองด้านนอกขนานกับแม่น้ำลพบุรีวางตั้งแต่ถนนประตูชัยขึ้นมาจนสุดที่ตลาดท่าโพธิ์ เชื่อมย่านการค้าทั้ง 3 เข้าด้วยกัน คือ “ชุมชนตลาดหน้าศาลลูกศร” และ “ตลาดท่าขุนนาง” และมี “ตลาดท่าโพธิ์” อยู่ในส่วนปลายสุดของถนนพระราม และชุมชนการค้าเหล่านี้ยังมีท่าเรืออยู่ประจำในชุมชนด้วย โดย “ตลาดท่าโพธิ์” ที่ตั้งอยู่ด้านบนที่สุด ทางทิศเหนือ ในตำแหน่งของหัวถนนพระราม บริเวณป้อมท่าโพธิ์ ป้อมปราการที่อยู่ทางทิศเหนือของเมืองบริเวณจุดบรรจบของน้ำ ป้อมปราการโบราณที่มีความสมบูรณ์ที่สุดในเมืองลพบุรี

หากแต่ในช่วงพ.ศ. 2508 ความเป็นตลาดท่าเรือในบริเวณนี้เริ่มโรยราลงไปเพราะการสัญจรทางน้ำได้ลดความสำคัญลง เนื่องจากการสัญจรทางบกไปได้สะดวกและลำน้ำตื้นเขิน พอถึงช่วงพ.ศ. 2510 เรือที่แล่นรับส่งคนโดยสารหายไปจนหมด ท่าขุนนางและท่าหน้าตลาดลูกศรจึงอยู่ในสภาพเงียบเหงา ร้างโรยรา และเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะทางกายภาพที่สำคัญ กับพื้นที่ชุมชนตลาดล่างและบริบทใกล้เคียง คือ การเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ (สมพงษ์, 2556: 7) เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2511 เวลาราว 02:00 น. โดยต้นเพลิงเกิดขึ้นจากร้านเจียวน้ำมันหมูบนกระทะใบใหญ่ เปลวเพลิงลุกลามไปยังฝาผนังของร้านที่เป็นไม้ ส่งผลให้ห้องข้างเคียงซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ทำจากไม้เกิดไฟลุกลามต่อเนื่องไป นับเป็นอัคคีภัยครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งทำให้เรือนแถวชุมชนตลาดล่างด้านใต้ได้รับความเสียหายมากที่สุด รวมทั้งพื้นที่ถัดจากสามแยกซอยคูเมือง และชุมชนตลาดหน้าศาลลูกศร เพลิงลุกลามไปจนถึงตลาดท่าขุนนาง รวมมีบ้านเรือนสูญเสียชีวิตไปกว่า 300 หลังคาเรือนประชาชนไม่มีที่อยู่อาศัยนับพันคน ซึ่งในเหตุการณ์ครั้งนั้นได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ตลาดล่าง และเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรีอย่างรุนแรง

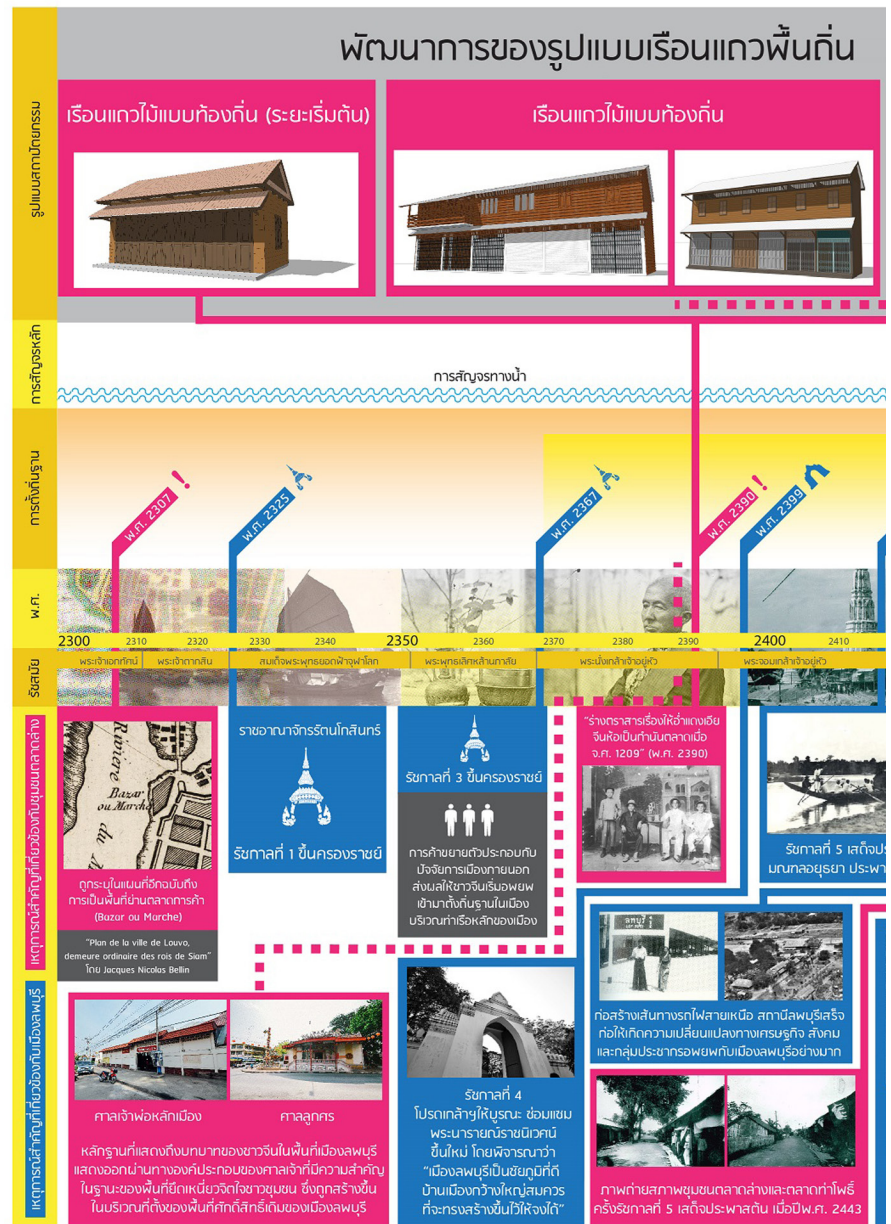

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่ลพบุรี
ครั้นปี พ.ศ. 2511
ที่มา: สมพงษ์, 2556: 31

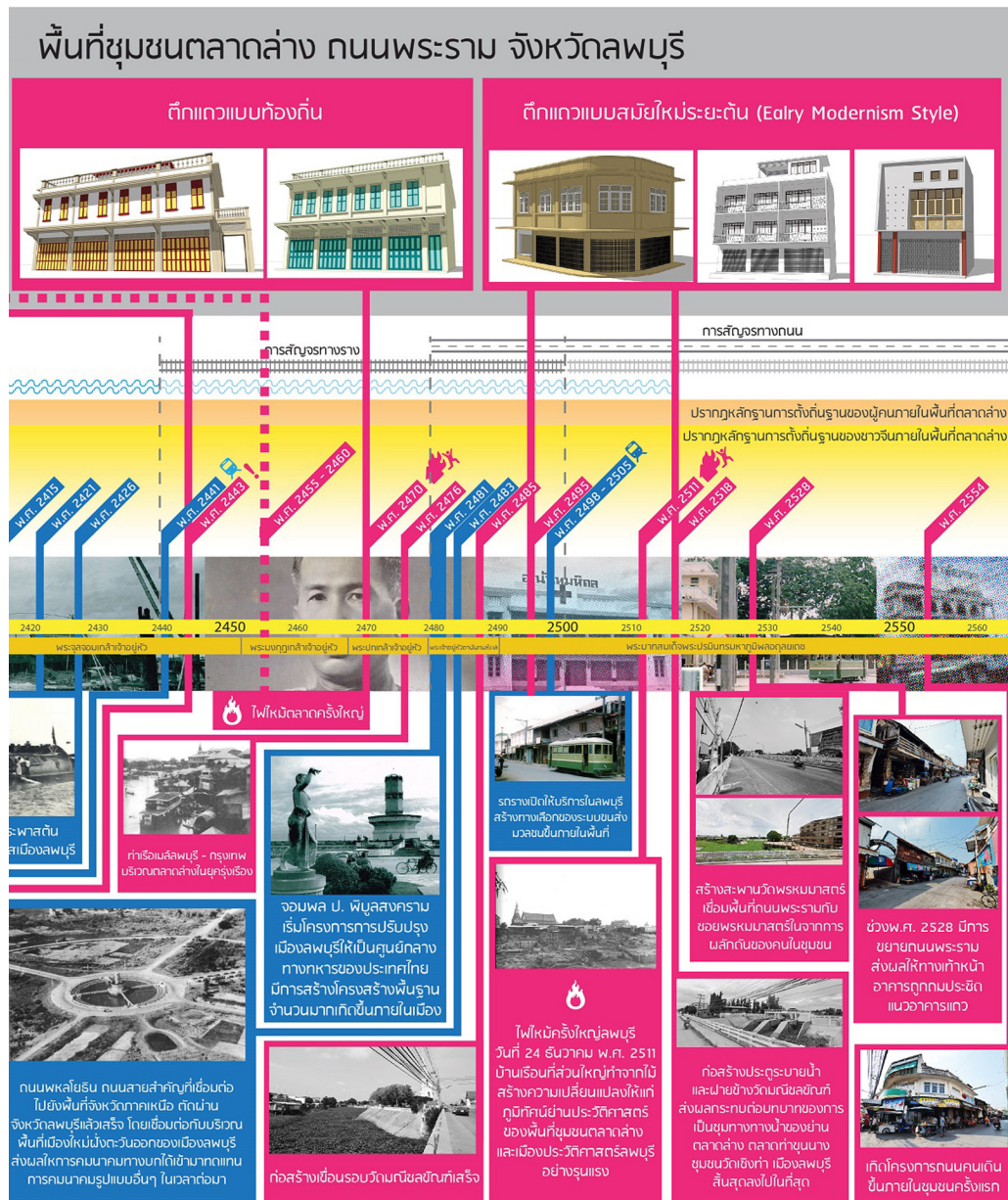

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายดาวเทียม ถนนพระราม บริเวณชุมชน
ตลาดล่างแสดงขอบเขตของอัคคีภัยครั้งปี พ.ศ. 2511

เรือนแถวพื้นที่ในภูมิทักษิณานประวัติศาสตร์ตลาดล่างถนนพระราม ๖ จังหวัดลพบุรี
กุลเพชร เสถียรังค วน อุษยานุ และเกรียงไกร เกิดศิริ

ภาพที่ 6 สรุปเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดล่าง พร้อมพัฒนาการ

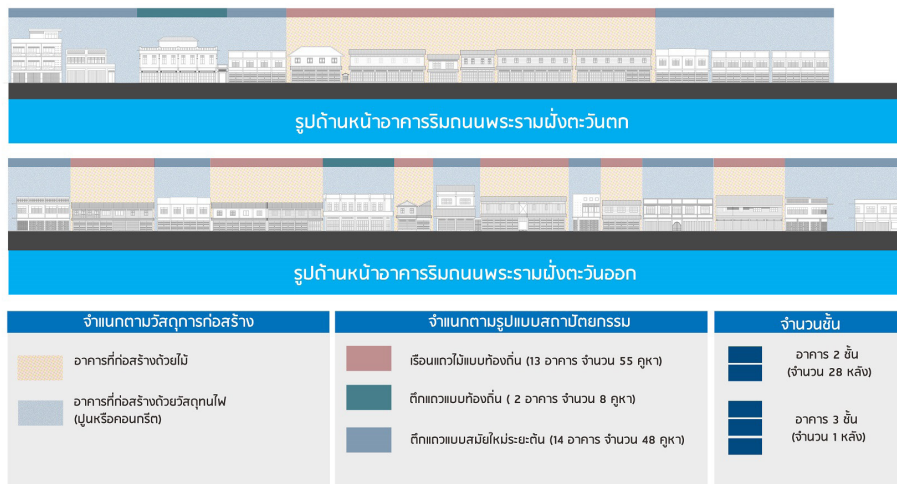
รูปแบบของเรือนแถวพื้นถิ่น ข้อมูลประกอบ: กิตติพงษ์ (2554); สุดารา (2555)

เรือนแถวพื้นที่ และการจำแนกรูปแบบ

จากการศึกษาสภาพทางกายภาพของ “เรือนแถว” และ “ตึกแถว” ริมนนพระรามชุมชนตลาดล่าง พบว่าตลอดสองข้างถนนซึ่งมีความยาวราว 250-300 เมตร มีตัวอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นเกณฑ์แรกที่ใช้ศึกษาใช้สำหรับเริ่มต้นการสำรวจจริงวัดคือการศึกษาศาสตร์ชุมชน ดังที่ได้กล่าวในส่วนต้นแล้วว่าพื้นที่ชุมชนตลาดล่างเคยมีความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพครั้งใหญ่อันเกิดขึ้นมาจากอัคคีภัยเมื่อปี พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นอัคคีภัยครั้งที่รุนแรงที่สุดที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนตลาดล่าง โดยที่ความเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นได้ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมและการเลือกใช้วัสดุในพื้นที่ชุมชนอย่างมีนัยยะสำคัญ ดังนั้นในการเก็บข้อมูลเพื่อทำการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นที่ในพื้นที่ตลาดล่างสำหรับการศึกษาร้านนี้ จึงเลือกเก็บข้อมูลด้วยการสำรวจจริงวัดสถาปัตยกรรมในบริเวณที่ไม่ถูกไฟไหม้ครั้งใหญ่ครั้งปีพ.ศ. 2511 คือ บริเวณช่วงหัวถนนพระรามที่ติดกับถนนปรางค์สามยอดไล่ลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เลยถึงส่วนที่ติดกับซอยคูเมือง ระยะทางยาวรวมราว 200 เมตร จำนวนทั้งสิ้น 32 หลัง จากนั้นนำแบบสำรวจจริงวัดที่ได้มาทำการเขียนแบบรูปด้านหน้าอาคาร ประกอบกับการเขียนแบบสถาปัตยกรรม 3 มิติ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบการศึกษา และจัดทำระบบฐานข้อมูลอาคาร ในแต่ละหลัง โดยได้กำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกสถาปัตยกรรม ดังนี้ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง จำนวนชั้นของอาคาร ขนาดของคูหา รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ตำแหน่งที่ตั้งในพื้นที่ชุมชน จำนวนของคูหา และรายละเอียดขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ทั้งนี้ จากการเกณฑ์ดังกล่าวของการศึกษา ทำให้สามารถจำแนกแบบแผนทางสถาปัตยกรรมของอาคารแถวพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง ริมนนพระราม ออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ “เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น” “ตึกแถวแบบท้องถิ่น” และ “ตึกแถวแบบสมัยใหม่ตอนต้น”

ภาพที่ 7 แผนที่ผังถนนพระราม บริเวณชุมชนตลาดล่าง พร้อมแสดงตำแหน่งของอาคารที่ทำการสำรวจจริงวัดทั้ง 3 กลุ่ม

ภาพที่ 8 รูปด้านอาคาร ชุมชนตลาดล่าง ถนนพระราม พร้อมจำแนกตามรูปแบบและวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

1) เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น

จากการศึกษาภาพถ่ายเก่าของชุมชนตลาดล่างจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็นภาพถ่ายเมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสเมืองลพบุรี ปรากฏภาพของเรือนแถวไม้ชั้นเดียว สำหรับอยู่อาศัยและค้าขาย มีความลึกไม่มากนัก ซึ่งในปัจจุบันไม่พบลักษณะของเรือนแถวในลักษณะดังกล่าวในชุมชนตลาดล่างริมถนนพระรามแล้ว

ทั้งนี้ ในการศึกษาภาคสนาม พบว่า เรือนแถวที่ถูกก่อสร้างด้วยไม้ มีจำนวนทั้งสิ้น 12 หลัง โดยก่อสร้างเป็นเรือนแถวไม้สองชั้นยาวต่อเนื่องกันตั้งแต่ 4 ถึง 8 คูหาหันหน้าเข้าหาถนนเพื่อทำการค้าดังแสดงให้เห็นจากการที่ชั้นล่างของอาคารเป็นประตูบานเพี้ยมไม่สามารถเปิดโล่งได้ตลอดความยาวคูหา ชั้นบนเป็นที่ยอยู่อาศัยที่มีการเจาะช่องหน้าต่างตามแนวช่วงเสา ไม้ชั้นระเบียงชั้นบน ไม้ตามแนวยาว หรือตามแนวตั้ง ตามแต่ละรูปแบบ มุงหลังคาด้วยสังกะสี มีทั้งหลังคาทรงจั่วและทรงปั้นหยา ขนาดหน้ากว้าง คูหาละ 4 เมตร บางห้องแถวตีฝาระบายอากาศเหนือหน้าต่าง มีชายคายื่นออกมาราว 1.2-1.5 เมตร ซึ่งความน่าสนใจของกลุ่มเรือนแถวไม้กลุ่มนี้คือ เป็นเรือนแถวไม้เพียงกลุ่มเดียวเท่าที่ยังหลงเหลืออยู่ในเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี นับว่าเป็นชุดเรือนแถวไม้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ายิ่งของย่านประวัติศาสตร์ลพบุรี

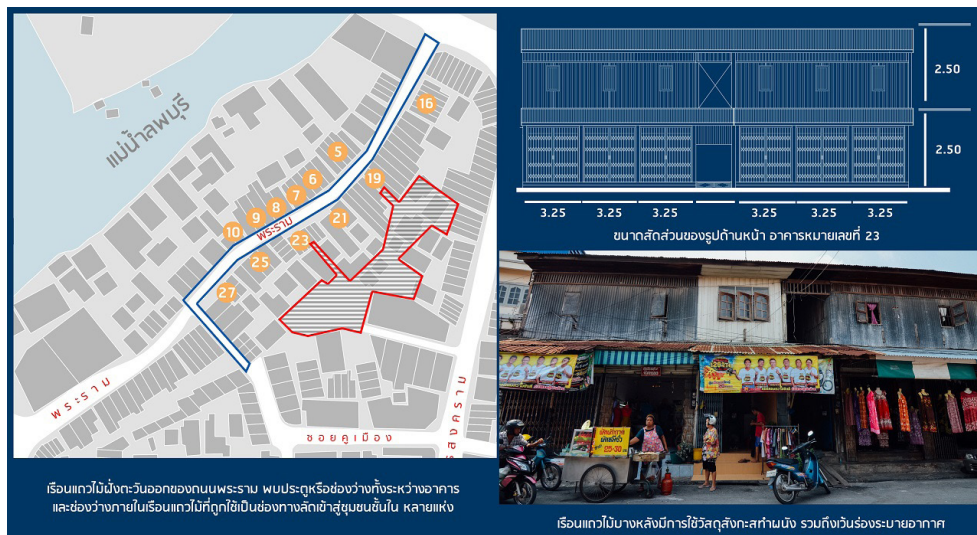

ภาพที่ 9 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของเรือนแถวไม้แบบท้องถิ่นที่ทำการสำรวจจริงวัด

เรือนแถวพื้นที่ในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ตลาดกลางถนนพระราม จังหวัดลพบุรี
กุลพัชร เสดียงค์ ณ อุษยา และกริชไทโร เกติศรี

ภาพที่ 10 อาคารเรือนแถวไม้ขนาดความลึก 6 - 8 เมตร ความสูง ราว 6.5 เมตร (2 ชั้น) ขนาดหน้ากว้างของคูลา 4 เมตร เป็นรูปแบบมาตรฐานที่พบในพื้นที่

ภาพที่ 11 ตำแหน่งของเรือนแถวไม้ท้องถิ่นที่ทำการศึกและประตูทางเข้าสู่ส่วนด้านในของชุมชนที่สัมพันธ์กับตำแหน่งทางลัดภายในพื้นที่ชุมชนตลาดกลางส่วนใน

2) ตึกแถวแบบท้องถิ่น

หลังจากความนิยมในการก่อสร้างเรือนแถวไม้เพื่อเป็นที่พักอาศัยและค้าขายแล้ว ในราวทศวรรษที่ 2470 ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 บ้านเมืองมีสภาพเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง ทว่ากลุ่มทุนในท้องถิ่นที่ได้สะสมทุนมาในอดีตก็ยังมียุทธศาสตร์ในด้านเศรษฐกิจในชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ได้ผันผวนไปตามเศรษฐกิจโลก และศูนย์กลางมากนัก เนื่องจากความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นนั้นสัมพันธ์กับสินค้าจำเป็นประเภทต่างๆ ซึ่งยังคงมีความต้องการในการซื้อขาย และชุมชนก็ยังพอมีกำลังทรัพย์ที่เพียงพอต่อการซื้อขาย พัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว

สัมพันธ์กับการมาถึงของรถไฟในราวปีพ.ศ. 2445 ทำให้มีการขนส่งวัสดุก่อสร้างจำพวกปูนซีเมนต์ และเหล็กมา ทำให้มีการสร้างตึกแถวที่ดูรูปลักษณะภายนอกนั้นคล้ายว่าได้อิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตก ทว่าในความเป็นจริงแล้วตึกในรูปแบบเช่นนี้เป็นตึกที่มีพัฒนาการมาจากเรือนแถวไม้แบบดั้งเดิมเพียงแต่เปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้างจากไม้จริงมาสู่การใช้ปูนซีเมนต์เท่านั้น

ภาพที่ 12 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบท้องถิ่นที่ทำการสำรวจจริงวัด

ทั้งนี้ ในปัจจุบันมีตัวอย่างเหลือเพียง 2 กรณีศึกษา ซึ่งสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2470-2471 ซึ่งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม บริบทแวดล้อม ตลอดจนช่วงเวลาในการก่อสร้าง สอดคล้องกับผลการศึกษาของปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์ เรื่อง “บริบทแวดล้อมที่ส่งผลต่อการก่อตัวและการพัฒนาของตึกแถวในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ทับเที่ยง จังหวัดตรัง” (ปัทม์และคณะ, 2558: 215-216) ซึ่งจำแนกตึกแถวที่มีรูปแบบสอดคล้องกับกรณีศึกษาว่าเป็น “ตึกแถวแบบท้องถิ่น ระยะที่ 3” ทั้งนี้ การก่อรูปของตึกแถวรูปแบบดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจที่แวดล้อมอยู่นานปีการ ซึ่งเจ้าของตึกแถวได้ประมวลมาสู่การตัดสินใจในการก่อสร้าง รวมไปถึงประเภทของวัสดุก่อสร้าง และเทคนิคในการผลิตองค์ประกอบต่างๆ เช่น ช่องลมและช่องแสง ตลอดจนรายละเอียดที่ใช้กรรมวิธีการถอดพิมพ์หล่อคอนกรีต

ตึกแถวหลังแรก คือ “ร้านสังฆเวส” มีขนาด 4 คูหาประกอบด้วยร้านสิริเวสส ร้านกิตติเวสส และร้านสังฆเวสสทั้งหมดเป็นพี่น้องกัน แต่เดิมขายข้าวสาร ของชำ ตลอดจนอุปกรณ์ก่อสร้าง ปัจจุบันเหลือเพียงร้านสังฆเวสสเพียงร้านเดียวที่ขายข้าวของเครื่องใช้และอาหารแห้งต่างๆ ตัวอาคารเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกในอดีต ชั้นล่างมีความสูง 4 เมตร ประตูเป็นบานเฟี้ยมไม้ สูง 2.50 เมตร ด้านในเจาะพื้นชั้นสองเพื่อใช้ในการเจาะช่องเพื่อสอดส่องความปลอดภัย ขนาดประมาณ 1x1 เมตร ปูพื้นด้วยกระเบื้องที่มีลวดลายสวยงาม โครงสร้างพื้นชั้นสองถูกตกแต่งประดับด้วยคิ้วบัว ด้านบนหลังคาทำเป็นราวระเบียงลูกกรงปูนปั้นเหนือประตูมีป้ายของร้านตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจง นอกจากนี้ยังมีประตูซึ่งถูกก่อสร้างพร้อมกันกับอาคาร ด้วยศิลปสถาปัตยกรรมแบบเดียวกัน เป็นประตูที่ใช้ในการลงไปทำน้ำ ซึ่งแต่เดิมในอดีตถูกใช้สำหรับขนส่งสินค้าและผู้คนจากบริเวณอาคารสำหรับการก่อสร้างอาคารใช้ช่างและวัสดุการก่อสร้างจากกรุงเทพมหานคร ลำเลียงวัสดุก่อสร้างเข้ามาทางเรือโดยเป็นตึกแถวที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นอย่างมากและเป็นจุดหมายสำคัญ ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของถนนพระราม มีอายุราว 85 ปี (กิตติพงษ์, 2554: 125)

ภาพที่ 13 แบบสถาปัตยกรรมตึกแถวแบบทอ้งถิ่น อาคารหมายเลขที่ 12 “ร้านสัจจเวส” ขนาดความลึก 16 เมตร ความสูง รว 8 เมตร จำนวน 2 ชั้น (มีอาคารส่วนต่อเติมที่คาดฟ้าขนาดความสูง 3 เมตร) ขนาดหน้ากว้างของคูหา 4.65 เมตร ประดับตกแต่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกที่พบในพื้นที่ ตลาดล่าง ถนนพระราม

ตึกหลังที่สอง คือ “ร้านสิวะสถาน” มีขนาด 5 คูหา (4 คูหาเป็นห้องแถวค้าขาย อีก 1 คูหาเป็นโกดังเก็บสินค้า) ขายเครื่องจักรสานตั้งแต่ครั้งอดีต ชั้นล่างมีความสูง 4 เมตร ประตูเป็นบานเฟี้ยมไม้ขนาด 2.5 เมตร ขนาดของตึกทั้งสองรวมมีขนาดไม่แตกต่างกันมากนัก แต่แตกต่างกันที่ลวดลายประดับ และสีที่เลือกใช้ เนื่องจากตั้งอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของโค้งถนนพระรามทำให้ “ร้านสิวะสถาน” เป็นจุดหมายตาที่สำคัญของถนนพระราม

ภาพที่ 14 แบบสถาปัตยกรรม ตึกแถวแบบทอ้งถิ่น อาคารหมายเลขที่ 20 ร้านสิวะสถาน มีอายุประมาณ 85 ปี เปิดขายสินค้าประเภทเครื่องจักรสานตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ตั้งอยู่กึ่งกลางถนนพระราม (ใช้ช่วงและวัสดุก่อสร้างเข้ามาจากกรุงเทพฯ โดยการขนส่งทางเรือ) ขนาดความลึก 12 เมตร ขนาดความกว้างคูหา 3.5 – 3.6 เมตร ความสูงรวม รว 9 เมตร จำนวน 2 ชั้น

3) ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modernism Style)

ในช่วงที่ลพบุรีได้กลายเป็นจังหวัดศูนย์กลางทหารบก ตามนโยบายของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามในเวลานั้น การวางผังเมืองใหม่ลพบุรีในการขยายพื้นที่ของเมืองให้เติบโตไปทางฝั่งทิศตะวันออก รวมไปถึงจนถึงการก่อสร้างสาธารณูปโภคจำนวนมาก เช่น อาคารราชการ อาคารที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ล้วนแต่เป็นสถาปัตยกรรมที่รับเอาแนวความคิดของแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) ที่มีความแตกต่างออกไปจากรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีต อิทธิพลแนวความคิดทางสถาปัตยกรรมแบบทันสมัย อันเกิดขึ้นจากแนวความคิดและแรงผลักดันทางสังคมและการเมือง (ชาตรี, 2547: 294-295) ได้ส่งผลให้ระยะเวลานั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่จึงอยู่ในกระแสหลัก โดยเฉพาะมีความแพร่หลายอย่างมากในกรุงเทพมหานครดังมีการก่อสร้างตึกสองฟากฝั่งถนนราชดำเนินในปี พ.ศ. 2480 ด้วยแนวคิดของการสร้าง “สถาปัตยกรรมแบบทันสมัย” (ชาตรี, 2558: 218) ซึ่งเมืองลพบุรีก็มีการก่อสร้างตึกแบบนี้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นจังหวัดที่จอมพลป.พิบูลสงครามให้ความสำคัญและมีการพัฒนาเมืองครั้งใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว

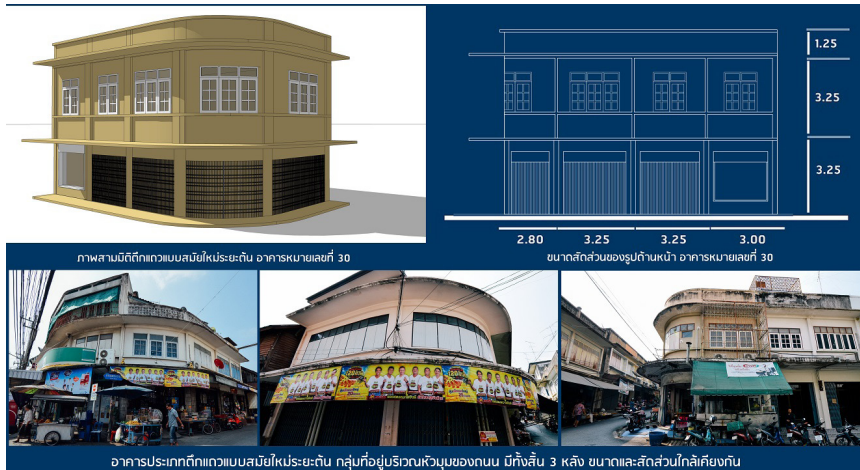
ภาพที่ 15 ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น ที่ทำการสำรวจจริงวัด

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตึกแถวแบบนี้ คือ มีรูปแบบขององค์ประกอบอาคารที่เน้นความเรียบง่าย⁴ ซึ่งเป็นการกำหนดขอบเขตรูปทรงของอาคารให้ชัดเจน มีการออกแบบกันสาดและคานกันแดดที่เป็นเอกภาพด้วยการหล่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับโครงสร้างของปริมาตรอาคาร ตลอดจนการใช้รูปทรงเรขาคณิตกับส่วนต่างๆ ของอาคาร สำหรับอุปกรณ์อาคารจำพวกบานประตู และหน้าต่างจะมีกรอบทำด้วยโลหะ และกรุกระจกเป็นลูกฟัก (ปัทมและคณะ: 2558: 218)

นอกจากนี้ รูปแบบตลอดจนเทคนิคการก่อสร้างซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการมาถึงของวัสดุก่อสร้างแบบใหม่ คือ คอนกรีต และเหล็ก ส่งผลให้ประหยัดเวลาในการก่อสร้าง มีความแข็งแรงทนทาน รวมไปถึงลดความเสี่ยงจากการเกิดอัคคีภัยซึ่งทางเลือกของการก่อสร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กจึงได้รับความนิยมจากการศึกษาพบว่ามีอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่บริเวณชุมชนตลาดล่างริมถนนพระราม ทั้งสิ้น 18 หลัง ซึ่งมีขนาดความกว้างของแต่ละคูหาหลากหลาย ตั้งแต่ 3.2 เมตร 3.5 เมตร ไปจนถึง 4 เมตร ความสูงแต่ละชั้นอยู่ในช่วง 2.5-3.00 เมตร และพบอาคาร

⁴ ในช่วงหนึ่งสมัยยุคคณะราษฎร มีการออกเทศบัญญัติของเทศบาลนครกรุงเทพ เรื่องการควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2483 มีใจความตอนหนึ่งว่า “...หลังคาของตึกแถวพาณิชย์ อาคารสาธารณะ กำหนดให้เป็นหลังคาตัด ถ้าเป็นหลังคาจั่วต้องมีลาดชายคาไม่ยื่นออกมาจนบังตึกด้านหน้า และต้องทำผนังบังลาดหลังคาด้วย...” อ้างถึงใน ชาตรี ประทีปธนการ. (2547). การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สมัยสมัยไทยประยุกต์ ขาดินนิยม. สำนักพิมพ์มติชน. 315

รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ที่มีจำนวน 3 ชั้นบ้างภายในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่ถูกใช้สำหรับประกอบการค้า และพักอาศัย

ภาพที่ 16 แบบสถาปัตยกรรม ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น กลุ่มที่อยู่บริเวณหัวมุมของถนน โดยพบรูปแบบใกล้เคียงกันในกลุ่มนี้ 3 หลัง มีขนาดความกว้างคูหาเฉลี่ย 3.25 เมตร ความสูงรวมของอาคารราว 8 เมตร จำนวน 2 ชั้น

ภาพที่ 17 แบบสถาปัตยกรรมตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น อีกกลุ่มที่มีรูปแบบอาคารแบบผสมผสาน โดยใช้ลักษณะการตกแต่งอาคารบางอย่าง ใกล้เคียงกับรูปแบบสถาปัตยกรรม อาร์ตเดโค

บทสรุปคุณค่าทางสถาปัตยกรรมภายในชุมชนตลาดล่าง

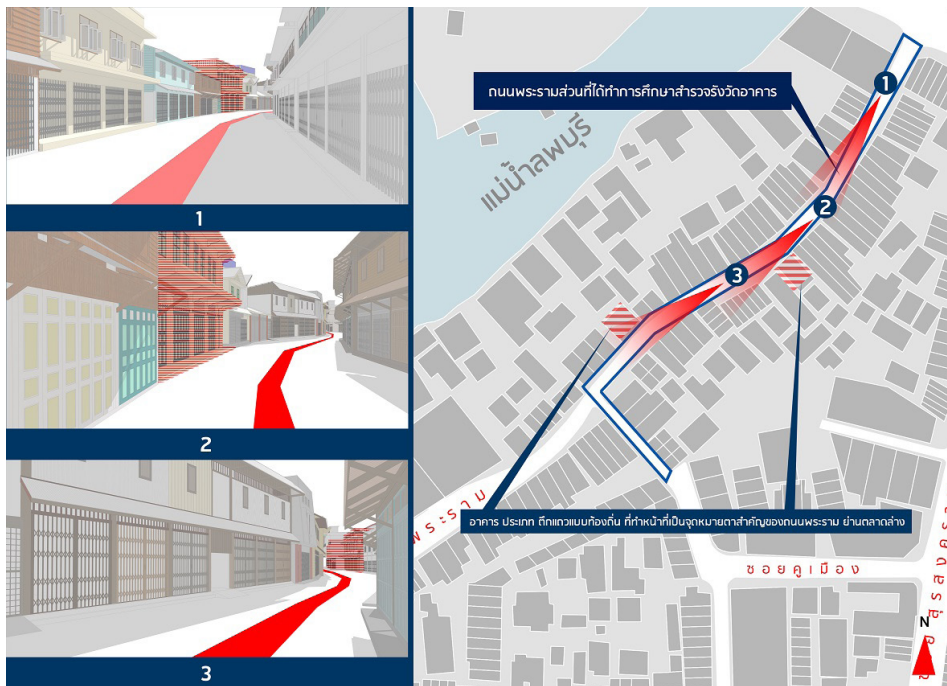
จากการศึกษาและจำแนกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่ตลาดล่างริมสองฟากของถนนพระราม ด้วยการสำรวจรังวัดเบื้องต้น จำนวนทั้งสิ้น 32 อาคาร ประกอบกับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดล่าง สามารถสรุปได้ว่า พบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภท “เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น” ซึ่งเป็นอาคาร 2 ชั้น มีจำนวน 12 หลัง “ตึกแถวแบบท้องถิ่น” มีจำนวน 2 หลัง และ “ตึกแถวสมัยใหม่ระยะต้น” จำนวน 18 หลัง

ทั้งนี้ เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น ทั้ง 12 หลัง เป็นกลุ่มของเรือนแถวไม้ที่มีลักษณะเฉพาะตัว มีหลงเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวบนถนนพระราม และในเมืองเก่าลพบุรี ถือเป็นกลุ่มเรือนแถวไม้ที่ทรงคุณค่าควรค่าแก่การอนุรักษ์และเก็บรักษาเพื่อการศึกษา เรียนรู้ และเป็นมรดกของชุมชนและของเมือง และพบว่าตึกแถวแบบท้องถิ่นจำนวน 2 หลัง ในพื้นที่ มีอายุราว 87 ปี เป็นสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น และสุดท้ายตึกแถวสมัยใหม่ระยะต้น จำนวน 18 หลัง แสดงถึงอิทธิพลของยุคสมัยสำคัญอีกยุคของเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี ในระหว่างปี พ.ศ. 2480-2500 ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงปีพ.ศ. 2500-2525

นอกจากคุณค่าทางสถาปัตยกรรมจากผลการศึกษาแล้ว เมื่อพิจารณาลักษณะทางกายภาพของสภาพแวดล้อมที่สถาปัตยกรรมดำรงอยู่ร่วมกับพื้นที่แล้ว ยังพบคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อชุมชนอีก 3 ประการที่น่าสนใจ ดังนี้

1) ลักษณะความโค้งของถนนพระรามที่ต่อเนื่องกัน

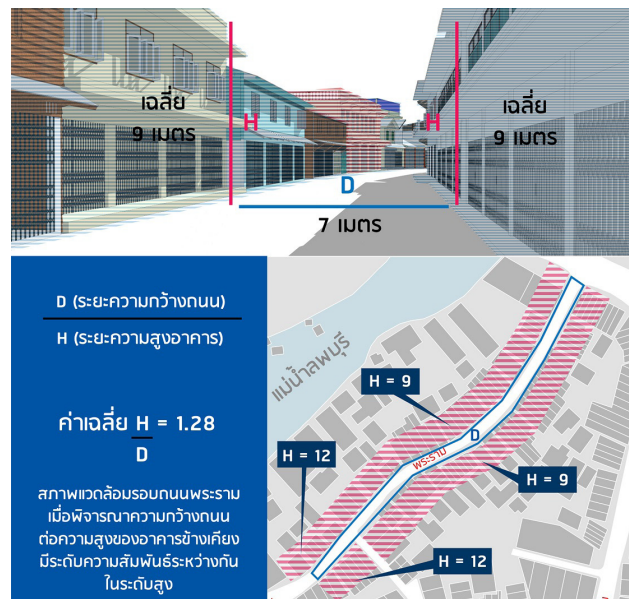
ถนนพระรามส่วนหัวถนนที่เริ่มต้นจากจุดที่ตัดกับถนนปรางค์สามยอด ฝั่งวัดมณีชลขันธ์ จากทิศตะวันออกเฉียงเหนือจรดทิศตะวันออกเฉียงใต้ ความยาวราว 250 เมตร มีลักษณะของถนนที่มีโค้ง สอดรับกับแนวตลิ่งของแม่น้ำลพบุรี จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ในส่วนต้นทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่า เป็นแนวถนนเดิมที่มีมาคู่กับพื้นที่ชุมชนตลาดล่าง โดยเป็นถนนที่ใช้สำหรับการขนถ่ายสินค้าและผู้คนหลังจากขึ้นจากท่าเรือ เพื่อเข้าสู่เมือง โดยลักษณะทางกายภาพดังกล่าวส่งผลต่อการรับรู้ และความต่อเนื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรือนแถวพื้นถิ่นที่อยู่รายรอบแนวถนน สร้างความต่อเนื่องของประสบการณ์การใช้พื้นที่ โดยเมื่อพิจารณาสถาปัตยกรรมประกอบแนวถนน จะพบว่า มีอาคารรูปแบบ “ตึกแถวแบบท้องถิ่น” อยู่ในตำแหน่งของจุดนำสายตาประกอบระหว่างทางด้วย (ภาพที่ 18)

ภาพที่ 18 แบบจำลองสถาปัตยกรรมประกอบช่วงโค้งของถนนพระราม แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของมุมมองระหว่างทางของถนน โดยมีอาคารรูปแบบ “ตึกแถวแบบท้องถิ่น” เป็นจุดนำสายตาที่น่าสนใจอยู่ในพื้นที่

2) ขนาดความสัมพันธ์ของความสูง

เมื่อทำการพิจารณา ขนาดความสัมพันธ์ระหว่างกันของพื้นที่ว่างต่อความสูงอาคารประกอบแนวถนนพระราม พบความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อจิตวิทยาการใช้พื้นที่ โดยเมื่อนำทฤษฎีการศึกษาสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมภายนอก (Yoshinobo, อ้างใน กุสุมา, 2527: 21-26) มาพิจารณา พบว่า ขนาดความกว้างของถนนพระรามในปัจจุบัน มีขนาด 7 เมตร ความสูงของเรือนแถวพื้นถิ่นประกอบแนวถนนในส่วนต้นและส่วนกลางถนน ช่วงที่ไม่โดนไฟไหม้ครั้งใหญ่ พ.ศ. 2511 เฉลี่ยอยู่ที่ 9 เมตร และพื้นที่ในส่วนปลายถนน ช่วงที่โดนไฟไหม้ครั้งใหญ่ พ.ศ. 2511 เฉลี่ยอยู่ที่ 12 เมตร เมื่อนำความกว้างและความสูงมาหารตามสูตรการวิเคราะห์ พบว่า ได้ผลลัพธ์เฉลี่ยที่ 1.28 และ 1.7 ตามลำดับ ซึ่งมีความหมายในทางทฤษฎีว่า ผู้ที่ใช้สอยพื้นที่ว่างของถนนพระรามในช่วงนี้ จะสามารถรู้สึกได้ถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งปลูกสร้างทั้งสองฝั่ง ทั้งนี้เมื่อสิ่งปลูกสร้างทั้งสองฝั่งให้ความรู้สึกทางจิตวิทยาของความสัมพันธ์แล้ว จะส่งผลให้ผู้ใช้งานพื้นที่ว่างสนใจลักษณะทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบอาคาร พื้นผิว วัสดุอาคารของอาคารที่อยู่ในพื้นที่มากขึ้นตามไปด้วย (Yoshinobo, อ้างใน กุสุมา, 2527: 35) อย่างไรก็ตามในอดีตถนนไม่ได้มีความกว้างเท่าในปัจจุบัน เนื่องจากในอดีต พื้นที่รอบข้างถนนถูกใช้เป็นทางเท้าขนาดเล็ก สำหรับเดินและใช้เป็นที่ตั้งหาบเร่ แผงลอยของพ่อค้า แม่ค้า ปัจจุบันทางเท้าดังกล่าวถูกถมจนหมดในช่วงการขยายถนนพระราม ในปีพ.ศ. 2528

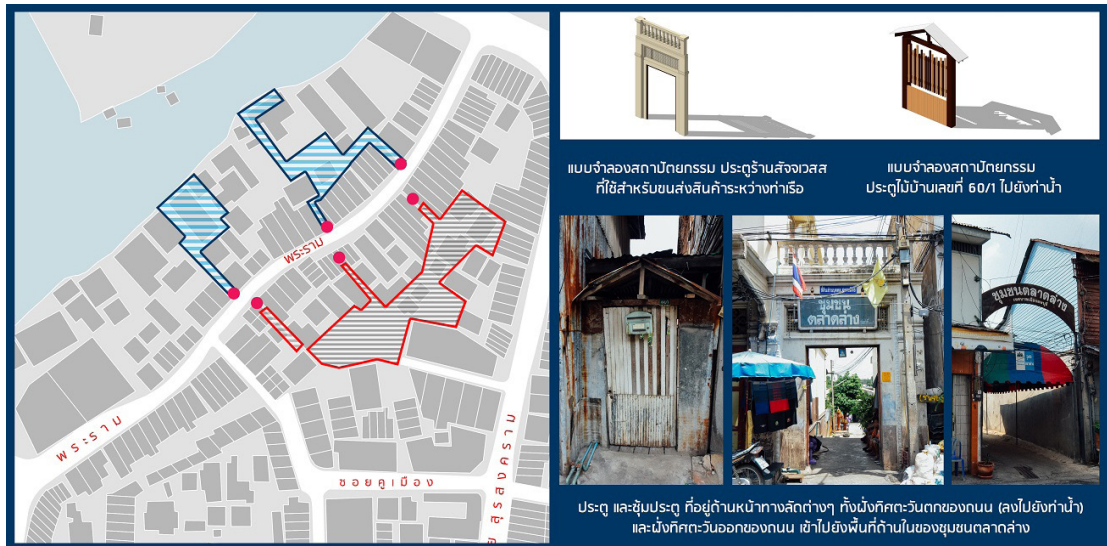
ภาพที่ 19 แบบจำลองสถาปัตยกรรมในการศึกษาความสัมพันธ์ความสูงต่อความกว้างในพื้นที่ทำการศึกษา

3) ประตุและชุมประเหตุระหว่างเรือนแถวภายในชุมชน และเส้นทางลัดต่างๆ

นอกเหนือจากการคมนาคมในเส้นทางหลักอย่างถนนพระราม ชุมชนตลาดล่างยังมีพื้นที่ส่วนในซึ่งอยู่ทั้งสองฝั่งถนน โดยฝั่งทิศตะวันตกของถนนเป็นพื้นที่ส่วนในที่อยู่ติดกับแม่น้ำลพบุรี ซึ่งจุดนี้ในอดีตเคยเป็นท่าหน้าที่สำคัญของเมืองลพบุรี ในปัจจุบันยังคงพบเห็นร่องรอยความสัมพันธ์ของการเป็นชุมชนท่าเรือได้ผ่านชุมประตุร้านสัจจเวสท์ที่ใช้

⁵ ทฤษฎีได้ระบุไว้ว่าระยะที่สถาปัตยกรรมใกล้ชิดกันในระดับสูงคือสัดส่วน ความกว้างของพื้นที่ว่าง (D) ต่อความสูงอยู่ที่ 1 ถึง 2 หากค่าสัดส่วนอยู่ต่ำกว่า 1 จะเกิดระยะประชิดซึ่งส่งผลให้ผู้ที่อยู่ระหว่างที่ว่างถูกคุกคาม แต่หากสัดส่วนมีค่ามากกว่า 2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งปลูกสร้างทั้งสองฝั่งจะลดลง จนเมื่อค่าสัดส่วนระหว่างความกว้างของพื้นที่ว่างต่อความสูงเกินกว่า 4 จะส่งผลทางจิตวิทยาต่อผู้ใช้ให้รู้สึกว่าสิ่งปลูกสร้างทั้งสองฝั่งไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน

สำหรับขนถ่ายสินค้าลงทำน้ำส้มยัดดี และฝั่งทิศตะวันออกพบขุมประตู่และประตูขนาดเล็กทั้งของสาธารณะและของพื้นที่ส่วนตัวในการเข้าไปยังพื้นที่ด้านในชุมชน (ภาพที่ 20) องค์ประกอบของชุมชนนี้ได้แสดงถึงคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากสามารถอธิบายถึงความรุ่งเรืองของย่านตลาดเก่าในเมืองลพบุรี ผ่านการใช้เส้นทางทางน้ำ การขนถ่ายสินค้า และผู้คน จากทำน้ำขึ้นมายังพื้นที่ถนนพระรามที่ตั้งอยู่บนสันเนิน และคุณค่าทางสังคม จากร่องรอยของทางลัดระหว่างเรือนแถวที่นำไปสู่กลุ่มอาคารไม้ด้านใน รวมถึงสามารถทะลุเข้าไปยังพื้นที่ฝั่งซอยคูเมือง และฝั่งซอยสุรสงคราม โดยที่ไม่จำเป็นต้องเดินอ้อมไปทางถนนใหญ่

ภาพที่ 20 แบบจำลองสถาปัตยกรรม และตำแหน่งของประตูต่างๆ ที่ใช้สำหรับเข้าไปสู่พื้นที่ส่วนในของชุมชน ในพื้นที่ทำการศึกษ

บทสรุป

จากผลการศึกษาสถาปัตยกรรม ชุมชนตลาดล่าง ริมนนพระราม พบว่าสถาปัตยกรรมที่มีอยู่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พิสูจน์ได้ผ่านองค์ประกอบของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลาย วัสดุที่ถูกเลือกใช้สัมพันธ์กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงทางชีวิต ทั้งการดำรงอยู่ของ “เรือนแถวไม้แบบท้องถิ่น” กลุ่มสุดท้ายที่อยู่ในเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี ซึ่งสามารถสืบย้อนไปถึงช่วงประวัติศาสตร์ชุมชนสมัยที่ทำเรือเป็นกลไกทางเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด หรือ “ตึกแถวแบบท้องถิ่น” ที่มีลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก ผ่านทางความรู้ความสามารถของช่างจากกรุงเทพและวัสดุก่อสร้างที่นำมาขึ้นที่ท่าเรือ แต่ยังคงลักษณะขนาด สัดส่วนและอัตลักษณ์ใช้สอยแบบเรือนแถวไม้ในอดีต และรูปแบบของ “ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น” ที่แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวในการปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง เพื่อเพิ่มความมั่นคงของชีวิตและเสถียรภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ภายหลังจากอัคคีภัยครั้งใหญ่ที่ยังคงอยู่ในความทรงจำของคนในชุมชนตลอดมาและเป็นตัวแทนสะท้อนรูปแบบการก่อสร้างสมัยนิยมในช่วงที่ลพบุรีถูกยกระดับการเป็นศูนย์กลางทางทหาร ผ่านนโยบายของจอมพล. ปิบูลสงคราม แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีความแตกต่างของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม แต่กลับพบว่าสองข้างถนนบริเวณชุมชนตลาดล่างกลับคงไว้ซึ่งเอกภาพในภาพรวมของชุมชนได้เป็นอย่างดี อันเนื่องมาจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ทั้งรูปแบบและวัสดุที่ใช้ใน

ตัวเรือนแถว ลักษณะความโค้งและจุดหมายตาที่ปรากฏในถนนความสูงอาคารภายในชุมชน ที่กระทำกับถนน ส่งผลให้ย่านชุมชนตลาดกลางได้คงไว้ซึ่งประวัติศาสตร์ที่ชุมชนได้ก้าวผ่านมาและรอให้ผู้คนเข้าไปร่วมเรียนรู้และอนุรักษ์ ดังนั้นการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงเป็นเครื่องมือในการช่วยเติมเต็มความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของย่านประวัติศาสตร์ และเป็นกลไกหนึ่งของการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมชุมชน และวิถีชีวิตของผู้คนภายในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านประวัติศาสตร์เมืองเก่าลพบุรี” สนับสนุนทุนการทำวิทยานิพนธ์จากงบประมาณแผ่นดิน (หมวดเงินอุดหนุนทั่วไป) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2557 และทุนสนับสนุนการวิจัยภาคสนามจากโครงการวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม” โดย ดร.เกรียงไกร เกิดศิริเป็นหัวหน้าโครงการวิจัย และสนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติประจำปีการศึกษา 2556

เอกสารอ้างอิง

- “ประกาศกระทรวงโยธาธิการ”. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 22. (วันที่ 14 มกราคม 124): 989-990.
เกรียงไกร เกิดศิริ. 2553. **แผนที่ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมชุมชน**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กิตติพงษ์ ล้ออุทัย. 2554. “แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ชุมชนตลาดกลาง ในเขตเมืองเก่าลพบุรี”. **ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- จันทนา เอี่ยมวิสัย. 2556. “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- ฉันทฤทธิ์ วิโรจน์ศิริ. 2556. **สถาปัตยกรรมเมืองเก่าลพบุรี: คู่มือท่องเที่ยวเมืองเก่าลพบุรี**. ลพบุรี: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี.
- ชาติรี ประกิตนทการ. 2547. **การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชานินิยม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. 2558. “ความทรงจำและอำนาจบนถนนราชดำเนิน” ใน **สถาปัตยกรรมไทยหลังรัฐประหาร 19 กันยา 49**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน. หน้า 285-311.
- ชินโรส พันทวี. 2553. “การศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นเมืองเชียงคานในฐานะความทรงจำของชุมชน”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**.
- ทศพล ชื่นอุปการนันท์. 2549. “แนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เมืองเก่าลพบุรีอย่างยั่งยืน”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- นิธิพร มีลาก. 2543. “แนวทางการพัฒนาชุมชนแออัดในเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.

- ปรีดี พิศุภมิตีและคณะ. 2552. **บุคคลและสถานที่สำคัญในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช**. กรุงเทพฯ: แสงเทียนการพิมพ์.
- ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. “การพัฒนาเชิงอนุรักษ์เมืองเก่าลพบุรี” ใน **วารสารหน้าจั่ว**. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับที่ 11 (2534): 102-116.
- ปัทม วงศ์ประดิษฐ์. 2557. “พัฒนาการรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของตึกแถวการค้าในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ หับท้าย จังหวัดตรัง” ใน **การประชุมวิชาการระดับชาติ และนานาชาติไอโคโมสไทย 2557: ภูมิทัศน์ ย่านประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ไอโคโมสไทย. หน้าที่ 356-374.
- _____. 2558. “การศึกษาพัฒนาการรูปแบบของตึกแถวจังหวัดตรัง”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปัทม วงศ์ประดิษฐ์, เกรียงไกร เกิดศิริ และอรศิริ ปาณินท์. 2558. “บริบทแวดล้อมที่ส่งผลต่อการก่อตัวและการพัฒนาของตึกแถวในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์หัท้าย จังหวัดตรัง” ใน **วารสารหน้าจั่ว ฉบับสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม**. ปีที่ 29 (มกราคม-ธันวาคม 2558) : 205-222.
- ภคมน (ธนรัชต์) ถาวโรจน์. 2549. “การศึกษาตึกแถวบริเวณย่านการค้าเก่าในเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ประเทศไทย” ใน **วารสารหน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย**. ฉบับที่ 5 (กันยายน 2549-สิงหาคม 2550) : 101-116.
- มนัต เหมพัฒน์. 2548. “การศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรือนแถวไม้ตลาดเก่าหนองจอกซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยงนิศร์ พิมลเสถียร. 2555. “ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย” ใน **วารสารหน้าจั่วฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย**. ฉบับที่ 9 (กันยายน 2555-สิงหาคม 2556) : 101-116.
- รัฐวิชัย ศุภจัตุรัส. 2556. “ตลาดสดพื้นถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี: รูปแบบ พัฒนาการ และการใช้งานปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. 2557. “รูปแบบตลาดสดในอดีตและในพื้นที่สุพรรณบุรี” ใน **Veridian E-Journal, Silpakorn University**. ปีที่ 7 (ฉบับที่ 2) : 1595-1610.
- สมพงษ์ นิตกุล. 2556. **ภาพโบราณ ตำนานเมืองลพบุรี**. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลิฟวิ่ง.
- สุดรา สุธาญา. (บรรณาธิการ). 2542. **ลพบุรี**. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- สุภาวดี เชื้อพราหมณ์. 2546. “ตึกแถว ผลผลิตทางกายภาพและวัฒนธรรมในชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล. 2544. **เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง.
- อาทิตย์ อินธระ. 2555. “พัฒนาการของการขนส่งทางรถไฟในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Ashihara, Y. n.d. **Exterior Design in Architecture**. N.P.: n.p. แปลโดย กุสุมา น้อยพันธ์. 2528. ลักษณะ
และการออกแบบภายนอกทางสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

Rapoport, A. 1969. **House Form and Culture**. London: University College London.

Oliver, P. 1998. **Encyclopedia of Vernacular Architecture Volume 1**. Cambridge: Cambridge
University.

Knapp, R.G. 2010. **Chinese Houses of Southeast Asia**. Singapore: Tuttle.